

Astan Quds Razavi and the Reconstruction of Hoveyzeh

(Exploring and Analysis of Reconstruction, using Oral History and Documents)

Alijan Sekandari¹, Gholamreza Azari Khakestar²

Abstract

Astan Quds Razavi as an endowment organization in line with the goals of Islamic Revolution and emphasizing on Razavi culture and tradition could have an outstanding role in different domains. Participating in the Iran-Iraq war by supporting the frontiers of the war and the presence of its employees in the war are considered important steps in the history and changes of this organization. When Hoveyzeh was taken back in 1982, Astan Quds Razavi proposed and Imam Khomeini ordered the organization to reconstruct it. Considering the facilities, materials and human resources, designing managers tried to design and reconstruct the city according to a project timeline. Reconstructing Hoveyzeh in the least possible time and using the best materials and the knowledge of Iranian specialists show undoubtedly Jihadi thought and Islamic management in reconstructing war destructed regions. Investigating different reconstruction steps of Hoveyzeh and the problems it faced, this study sought to answer the questions: Why Astan Quds Razavi started reconstructing Hoveyzeh in the middle of the war? Were the urbanism style, the historical identity, and the urban architecture of the reconstructed city based on the culture of that region? Taking a descriptive-analytical method and using documents on the reconstruction of Hoveyzeh and interviews, the study tried to answer these questions.

Keywords: Reconstruction, Hoveyzeh, Urban Identity, Astan Quds Razavi, Iran-Iraq War

1. PhD, Researcher of Islamic Research Foundation of Astane Quds Razavi, Mashhad, Iran.
2. MA in History, Researcher of Oral History, The Organization of Libraries, Museums and Documents Center Of Astane Quds Razavi, Mashhad, Iran.

آستان قدس رضوی و نوسازی هویزه (با تأکید بر اسناد و تاریخ شفاهی)

علی جان سکندری^۱، غلامرضا آذری خاکستر^۲

چکیده

آستان قدس رضوی به عنوان یک نهاد برخاسته از وقف در راستای اهداف انقلاب اسلامی و با تأکید بر فرهنگ و سیره رضوی توانسته است در عرصه‌های مختلف نقش‌آفرینی کند. مشارکت در دفاع مقدس، از طریق کمک به جبهه‌های جنگ و حضور کارکنان آستان قدس رضوی در جبهه‌ها گام مهمی در تاریخ و تحولات این نهاد محسوب می‌شود. پس از آزادسازی هویزه در ۱۳۶۱ش، به پیشنهاد تولیت وقت آستان قدس رضوی و بنا به فرمان امام خمینی (ره)، نوسازی هویزه به آستان قدس رضوی محول شد. مدیران طرح با توجه به امکانات و نیروی انسانی تلاش داشتند، طبق برنامه زمان‌بندی شده نسبت به طراحی و بنای شهری جدید نوسازی را شروع کنند. عملیات نوسازی هویزه در کمترین زمان ممکن و با استفاده از بهترین مصالح و بهره‌گیری از نیروهای متخصص ایرانی، بی‌شک نماد اندیشه جهادی و مدیریت اسلامی در بازسازی مناطق جنگ‌زده تلقی می‌شود. این پژوهش با بررسی مراحل و چگونگی انجام نوسازی هویزه و مشکلات پیش‌رو، درصدد پاسخگویی به این سؤال است که چرا آستان قدس رضوی اقدام به نوسازی هویزه در بحبوحه جنگ تحمیلی نمود و آیا سبک شهرسازی، هویت تاریخی و معماری شهری متناسب با فرهنگ مردم آن منطقه بود؟ تلاش می‌شود با روش توصیفی-تحلیلی و تکیه بر اسناد بازسازی هویزه و مصاحبه‌های صورت گرفته، به این پرسش، پاسخ داده شود.

واژگان کلیدی: نوسازی، هویزه، هویت شهری، آستان قدس رضوی، دفاع مقدس

۱. دکتر، پژوهشگر بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، مشهد، ایران.

۲. کارشناسی ارشد، پژوهشگر تاریخ شفاهی، سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، مشهد، ایران.

مقدمه

هویزه از جمله شهرهای غرب استان خوزستان در دشت آزادگان است. این شهر در ۷۲ کیلومتری اهواز و ۱۵ کیلومتری سوسنگرد در مجاورت یکی از شاخه‌های کرخه کور قرار دارد. ساکنان هویزه قبل از جنگ، چهار گروه ساکی، اهل جرف، کوتی و نیسی بودند که به دامداری و کشاورزی مشغول بودند. در اواسط دی‌ماه ۱۳۵۹ش هویزه به اشغال عراق درآمد و پس از ۱۶ ماه در ۱۸ اردیبهشت ۱۳۶۱ش با فداکاری رزمندگان جان‌برکف و مردم بومی آزاد شد. در مدت اشغال هویزه به دست مزدوران رژیم بعثی، شهر کاملاً تخریب شد. امام خمینی (ره) با پیشنهاد تولیت وقت آستان قدس رضوی مبنی بر نوسازی آن موافقت کرد. اکنون با گذشت چهار دهه از نوسازی، این پژوهش از این جهت ضرورت دارد تا نسل آینده از خدمات آستان قدس رضوی در جریان دفاع مقدس و همگامی با رزمندگان در جبهه‌های نبرد آگاهی یابند.

پیشینه پژوهش

هرچند اثری جامع پیرامون نوسازی هویزه تألیف نشده است، اما پژوهش‌هایی در این زمینه انجام شده‌اند از جمله مقاله آذری خاکستر با عنوان «تاریخ شفاهی در خدمت جنگ، مروری بر تاریخ شفاهی بازسازی هویزه»، شریف مطوف در «ارزیابی بازسازی شهر هویزه» و غلامرضا فلاحتی در «مستندسازی تحولات شهر هویزه بعد از بازسازی پس از جنگ (۱۳۸۶-۱۳۶۵ش)» و کتابچه و مقاله هویزه پس از بازسازی مطالعات دیگری انجام نشده است.

روش پژوهش

با تکیه بر روش توصیفی-تحلیلی تلاش شده با استفاده از اسناد و مدارک آرشیوی و تحقیقات میدانی و مستندات باقی‌مانده از آن ایام، نگاهی جدی به مقوله نوسازی داشته و نیز پاسخی به انتقادات نوسازی هویزه که به وسیله آستان قدس رضوی صورت گرفته، ارائه شود.

مستندسازی

هدف از مستندنگاری، بیان واقعیت‌ها با توجه اسناد معتبر و دیدگاه دست‌اندرکاران و بومیان این شهر است. درواقع، با دستیابی به اسناد و روایت‌های معتبر توسط افرادی که

در یک واقعه دخیل بوده‌اند، بخشی از ناگفته‌های تاریخ ثبت و در دسترس عموم قرار بگیرد. بنابراین، حدود ۵۰ ساعت مصاحبه با مجری طرح، مهندسان و مسئولان نوسازی که بخشی از آن بومیان و مدیران هویزه در زمان نوسازی است، مصاحبه‌هایی انجام شد و در این پژوهش مورد استناد قرار گرفته‌اند.

سپس با مراجعه به اسناد بازسازی هویزه (نوسازی) که در بایگانی مرکز اسناد آستان قدس رضوی وجود داشت، روایت‌ها مستند و محتوا شکل گرفت. به جرئت می‌توان گفت تمرکز اسناد نوسازی و وجود آن‌ها در مرکز اسناد آستان قدس رضوی، نقطه قوت این طرح بود، زیرا بیش از ده‌ها هزار برگ سند از مکاتبات اداری-مالی نوسازی هویزه اعم از مسائل مربوط به اعزام و سازماندهی نیروها، خرید مصالح و ماشین‌آلات، تدارکات و غیره وجود دارند که هر یک از این اسناد، کمک مهمی در نگارش و تکمیل این پژوهش داشتند. همچنین عکسها و سایر مستندات که در مرکز اسناد کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی نگهداری می‌شود، منابع مهمی در مطالعات نوسازی هویزه بود. هرچند که در حین مصاحبه تعدادی از تصاویر مربوط به نوسازی جمع‌آوری و جهت استفاده پژوهشگران شناسایی و آرشیو شدند.

هرچند تفاوت قابل توجهی بین ساختمان‌های نوسازی در ۱۳۶۴ش و ۱۳۹۸ش در هویزه وجود دارد، اما شاهد بافت شهری تثبیت شده هستیم. تعدادی از ساکنان هویزه پس از ۳۶ سال، اقدام به تغییر در بافت خانه‌ها نموده‌اند و در مجموع سبک زندگی طی این سه دهه تغییراتی داشته است. مطالعات میدانی حاکی از آن بود، مردم یک دهه پس از نوسازی اقدام به تغییر و یا توسعه بنا کرده‌اند. آذرماه ۱۳۹۸ش هنگامی که برای مطالعات میدانی به هویزه وراد شدیم، تقریباً بیش از ۸۰٪ ساختمان‌ها تغییر کرده بود، اما از لحاظ زیرساخت‌های شهرریال تأسیسات شهری اعم از لوله‌کشی‌ها، خیابان‌ها و طرح آگو، همچنان پابرجا است. آنچه موجب میشود تا نگاهی انتقادی به هویزه پس از نوسازی داشته باشیم، عملکرد مسئولان تقسیم منازل فارغ از در نظر گرفتن هویت محله‌ای آن است. درواقع، در تشکیلات شهری جدید، دیگر همسایه‌های قدیمی وجود ندارند، بلکه افرادی متفاوت بنا به ضرورت در همسایگی یکدیگر قرار گرفته‌اند. احتمالاً این مسئله در ابتدا تا حدی موجب رنجش شهروندان شده است. در این بین، آستان قدس رضوی تلاش داشته تا با رویکرد به تاریخ و گذشته هویزه برخی از نمادهای هویتی را از قبیل مساجد، مدارس، بازار و حوزه علمیه احیا نماید.

نوسازی هوپزه

نوسازی به معنای از نو ساختن است، این که اقداماتی صورت بگیرد تا ساختارهایی نو، جای ساختارهای قدیمی را بگیرند و بناهای قدیمی به صورت نو خودنمایی کنند. پس از پیروزی انقلاب اسلامی که ایران با شعار استقلال و آزادی، جمهوری اسلامی در راه استقلال مطلق سیاسی و فرهنگی گام نهاد، به بازسازی بنیادی کشور توجه شد، اما با حمله متجاوزانه ناگهانی رژیم بعثی عراق و آغاز دفاع مقدس (۳۱ شهریور ۱۳۵۹ ش)، این مقوله به تعویق افتاد.^۱ بازسازی منطق جنگ زده طی دو مرحله انجام شد. نخست مقارن دفاع مقدس از ۱۳۶۱ ش بازسازی مناطق جنگ زده آغاز و با وجود مشکلات عدیده، به اتمام رسید. مجدد پس از این که دولت ایران، قطعنامه ۵۹۸ شورای امنیت سازمان ملل متحد را پذیرفت و در ۲۹ مرداد ۱۳۶۷ ش آتش بس برقرار شد (پارسادوست، ۱۳۷۱: ۵۲۸/۱)، بازسازی و نوسازی برخی از مناطق جنگی آغاز و نوسازی کارگاه ها و بنگاه های بزرگ تولیدی در دستور کار قرار گرفت. خسارات وارده از حمله رژیم بعثی عراق: در اواخر اردیبهشت ماه ۱۳۶۱ ش، کمیته بررسی و افشای جنایات صدام در هوپزه تشکیل شد. (خراسان، ۱۳۶۱: ۱/۵۷۵۸) این جنگ تلفات زیادی به بار آورد. نمایندگان ۳۰ کشور خارجی در تهران جنایات صدام را در هوپزه محکوم کردند. بر اساس گزارش سازمان ملل، عراق ۵۰۰ هزار اصله خرما را عمداً قطع نمود و تخریب مهندسی فراوانی در خاک ایران انجام داد. این هیأت خسارت مستقیم را مبلغ ۹۹ میلیارد دلار و خسارت غیرمستقیم آن را ۱۵۰ میلیارد دلار و مجموعاً ۲۴۹ میلیارد دلار اعلام داشت. متعاقب این گزارش، ایران میزان خسارت را ۱۰۰۰ میلیارد دلار اعلام کرد. (علایی، ۱۳۹۱: ۴۰۲/۲)

۱. ارتش عراق در ساعت ۱۳:۳۰ روز ۳۱ شهریور ماه با وارد کردن ۱۹۲ فروند جنگنده، ۱۲ لشکر مجهز پیاده و زرهی و ۳۰ تیپ مستقل در استان های کرمانشاه، ایلام و خوزستان جبهه ای به طول ۱۲۰۰ کیلومتر را گشود. این در حالی بود که تنها لشکر ۸۱ زرهی، لشکر ۹۲ زرهی، تیپ ۸۴ پیاده خرم آباد و تیپ ۳۷ زرهی را در مقابل خود داشت که استعداد کل این یگان ها کمتر از ۵۰٪ بود، اما نیروی زمینی ارتش با پشتیبانی نیروی هوایی با همین تجهیزات و نیروها، مقابل ارتش مجهز عراق، مقاومت دلیرانه داشتند که دشمن و کشورهای معاند را متعجب کرد. (منطقی، ۱۳۸۹)

جدول ۱: میزان خسارات وارده به منازل مسکونی در استان خوزستان بر اثر حمله رژیم بعثی عراق
(مأخذ: نگارندگان)

ردیف	شهر/روستا	میزان خسارت
۱	هویزه	%۱۰۰
۲	مهران	%۱۰۰
۳	دهلران	%۱۰۰
۴	قصر شیرین	%۱۰۰
۵	دشت آزادگان	%۷۳
۶	خرمشهر	%۸۸
۷	آبادان	%۶۰

تصویر ۱: تصویری از تخریب هویزه در جنگ تحمیلی (۱۳۶۰ش) (ساکماق، بایگانی راکد)

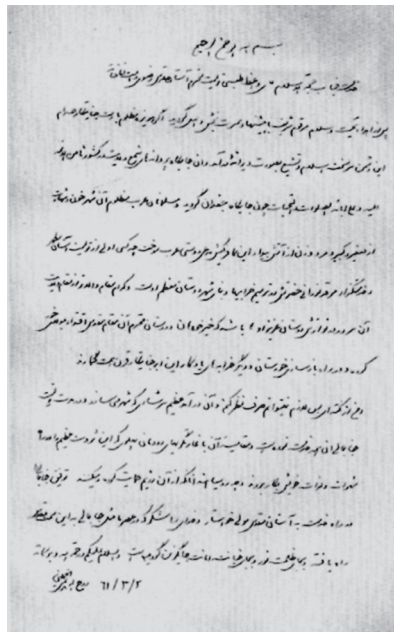
هیأت وزیران در جلسه مورخ ۲۲ اردیبهشت ۱۳۶۱ش بنا به پیشنهاد سازمان برنامه و بودجه، روش و تشکیلات اجرایی بازسازی و نوسازی مناطق جنگ زده را تصویب کردند. بر این اساس، روش و تشکیلات اجرایی بازسازی و نوسازی مناطق جنگ زده ابلاغ شد و شورای عالی بازسازی و نوسازی مناطق جنگ زده و ستاد مرکزی بازسازی و نوسازی مناطق جنگ زده با شرح و وظایف مشخص شده فعالیت می کردند. (URL 1)

دستور بازسازی هویزه: هم زمان با دفاع مقدس و پس از پیروزی رزمندگان اسلام، امام خمینی (ره) طی نامه ای دستور بازسازی مناطق جنگی را صادر کرد. (خمینی، ۱۳۸۹: ۲۸۵/۱۶) پس از دستور امام خمینی (ره) مبنی بر بازسازی مناطق جنگی «ستاد مرکزی

بازسازی مناطق آسیب دیده از جنگ»، تشکیل شد. این ستاد، مشتمل بر چند وزارتخانه بود، عملاً کار بازسازی مناطق تخریب شده را آغاز کرد. (ستاد مرکزی بازسازی و نوسازی مناطق جنگ زده، بی تا: ۱۶/۱) پس از ۱۹ ماه اشغال شهر هویزه از سوی عراق، سرانجام پرچم جمهوری اسلامی ایران بر فراز شهرهای حمیدیه و هویزه به اهتزاز درآمد. در طول دفاع مقدس این شهر اشغال و صد در صد تخریب شده بود و با آزادسازی آن، ده ها روستا آزاد شدند. (خراسان، ۱۳۶۱: ۱۵۷۵۸/۱) با پیشنهاد تولیت وقت آستان قدس رضوی مرحوم آیت الله عباس واعظ طبسی و به دستور امام خمینی (ره)، نوسازی هویزه به آستانه واگذار شد. (خمینی، ۱۳۸۹: ۱۶/۱۵۳) بنا به نظر تولیت آستان قدس رضوی، شهر هویزه با حفظ قدمت تاریخی و شرایط اقلیمی نیازمند بازسازی بود. سپس طی نامه ای خطاب به قائم مقام آستان قدس - شالفروشان - پیرو نامه ۱۳۶۱/۳/۲ به محضر مقدس مرجع عالی قدر رهبر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی (ره) مبنی بر اعلام آمادگی آستان قدس رضوی برای بازسازی شهر هویزه، دستور اجرایی نوسازی هویزه صادر شد. (خراسان، ۱۳۶۱: ۱۵۷۵۸/۸)

تصویر ۲: نامه تولیت آستان قدس رضوی به بنیان گذار انقلاب اسلامی در ۱۳۶۱ ش (ساکماقی، ۱۳۴۷۹۲: ۱)

تصویر ۳: حکم حضرت امام خمینی (ره) به حجت الاسلام والمسلمین واعظ طبسی جهت نوسازی هوize (ساکماق، ۱۳۴۷۹۳: ۱)

دلایل انتخاب نوسازی هوize توسط آستان قدس رضوی

تولیت وقت آستان قدس رضوی در مرداد ماه ۱۳۶۳ش، هنگام بازدید از عملیات نوسازی هوize خطاب به خبرنگاران می‌گوید: «در سراسر کشور و به خصوص در این مناطق به لحاظ درگیری‌ها و گرفتاری‌های زیاد، کمتر توانستیم به کارهای فرهنگی بپردازیم، مادر هوize تصمیم به ساخت مدرسه علوم اسلامی، کتابخانه و مراکز اجتماعات برای تبادل فکری عقیدتی در آینده گرفتیم و ان شاء الله در آینده آستان قدس در هوize کتابخانه‌ای خواهد داشت. سپس در خصوص انتخاب نوسازی می‌گوید:

۱. نظر امام خمینی (ره) اول چیزی که موجب شد ما اقدام کنیم به بازسازی توجه به نظر امام بود. چون احساس می‌کردیم نظر ایشان این است که سازمان‌هایی نظیر آستان قدس که جدای از دولت سرمایه مستقلی دارند خوب است همکاری بکنند.

۲. نشان دادن عطف امام رضا (ع)، دیگر اینکه می‌خواستیم در عمل عطف امام رضا (ع) را در سراسر مملکت نشان دهیم و اینکه این ثروت و سرمایه مادی فقط متعلق به مردم خراسان و مشهد نیست و همه ذی حق هستند.

۳. همکاری با دولت، اهمیت دادن به جنگ و پیروزی رزمندگان اسلام را در سرنوشت کشور مؤثر می‌دانیم، خواستیم با این اقدام این عمل را نشان بدهیم با توجه به مشکلات دولت در شرایط جنگ تحمیلی و شرایط اضطراری از طرف دولت‌ها و گروهک‌ها می‌خواستیم گامی در راستای رفع بخشی از مشکلات دولت برداشته باشیم.

۴. ایجاد آرامش و امید به آینده نظام و انقلاب، می‌خواستیم دولت‌های وابسته و ابرقدرت‌ها بدانند با وجود جنگ تحمیلی و فشارها و ضربات اقتصادی و تبلیغاتی سیاسی با توجه به تمام این مشکلات آنچه بر مردم حاکم است آرامش و امید به آینده روشن است و این مسائل کوچک‌ترین اضطرابی به وجود نیاورده و ما در شرایط عادی زندگی می‌کنیم.

۵. عمل به اخلاق و موازین اسلامی، دیگر آنکه با توجه به اخلاق اسلامی و وجدان انسانی خواستیم مشخص کنیم موازین اسلامی ایجاب می‌کند در مقابل گذشت و تحمل رنج‌های مردم ما نیز حق‌شناسیم و خود را ملزم به انجام این سری مسائل می‌دانیم. این تقریباً کل چیزهایی بود برای اقدام.

۶. اهتمام به معماری اسلامی و سنتی هویزه، آستان قدس کلاً روی معماری قدیم و معماری سنتی تخصص منحصر به فرد دارد و آنچه دارای قدمت و اهمیت تاریخی است می‌تواند مورد توجه بیشتر آستان قدس باشد و هویزه شهری است که تاریخ بسیار عمیقی دارد و مورد توجه، این یک جهت بود.

۷. ساخت هویزه به عنوان اسطوره سلحشوری، مسئله دیگر آن ایثار و گذشت و فداکاری برادران دانشجوی پیرو خط امام بود و آن مظلومیتی که برای آنان ایجاد شد و آن ناجوانمردانگی که از ناحیه بنی‌صدر آن روز متوجه آنان شد با توجه به حقی که آن‌ها دارند، خواستیم هویزه را همیشه به عنوان یک الگو در رابطه با انگیزه سلحشوران آن‌ها همیشه در تاریخ انقلاب اسلامی زنده نگه داریم و یاد آن حماسه‌سرایان را برای همیشه بماند.

۸. هویزه شهری کاملاً تخریب شده، وانگهی در بین شهرها، شهری که کلاً نابود شده بود، هویزه بود و ما ترجیح دادیم این سرمایه‌گذاری را در جایی انجام دهیم که بیشترین ضربات را دیده است». (روابط عمومی آستان قدس رضوی، انقلاب اسلامی و آستان قدس رضوی: ۱۰۲-۱۰۱)

با این انگیزه‌ها و مقاصد بود که ستاد بازسازی هویزه مطالعاتی را در زمینه طرح نوسازی هویزه آغاز کرد.

مشکلات نوسازی هویزه: با توجه به خطرات مجریان، مدیران کارگاه‌ها و کارگران نوسازی شهرستان هویزه، می‌توان به برخی از مشکلات اشاره کرد: ۱. بعد مسافت. به علت دوری مشهد به هویزه مهم‌ترین مشکل نوسازی بحث رفت و آمدها و مشکلات دوری از خانواده بوده است. ۲. منطقه جنگی. هویزه با ۱۰۰٪ تخریب، مدت‌ها اشغال نیروهای عراقی، نزدیکی به جبهه جنگ، قرار داشتن در دید دشمن، از امنیت لازم برخوردار نبود. ۳. حملات موشکی و تهدیدات دشمن. طی سال‌های بازسازی (۱۳۶۱-۱۳۶۴ش) هویزه بارها هدف موشک‌های دشمن قرار گرفت و به منازل بازسازی شده خسارت وارد آمد. (آذری خاکستر، ۱۳۹۰: ۸۷) ۴. گرمای طاقت‌فرسا. ۵. مصالح. اصلی‌ترین مشکل در بازسازی هویزه تأمین مصالح بود. بر این اساس، مجری طرح با هم‌فکری دیگر مشاوران تصمیم می‌گیرد با ایجاد کوره‌های آجرپزی، آهک و استفاده از ماسه‌بادی که در منطقه فراوان بوده نوعی بتن سبک به وجود می‌آورند که برای اولین بار در ایران و هویزه مورد استفاده قرار می‌گیرد و با این کار بخشی از مصالح را تأمین می‌کنند. ۶. وجود حشرات و جانوران خطرناک. (طالبیان شریف و نجفی، ۱۳۹۸/۱۱/۸)

فرایند طراحی منازل مسکونی

با توجه به محتوای اسناد و خطرات دست‌اندرکاران طرح نوسازی هویزه می‌توان اظهار داشت، در خصوص نحوه بنای ساختمانی منازل مسکونی هویزه، پس از نظرخواهی از اهالی محل، ساخت و سازها بر اساس نظر شهروندان انجام شده است. الگوی شهری و اصول فنی شهرسازی اسلامی پس از تصویب هیات عامل به مرحله اجرا رسید. مجری و مدیر طرح در این خصوص می‌گوید: «نخست در معاونت فنی آستان قدس رضوی کار نقشه‌کشی انجام می‌شد و شروع به کار کردیم. سیستم نوسازی مناطق جنگ‌زده این‌طور بود. یک ستادی تشکیل شد، در داخل استانداری‌های هر شهری مثلاً در اهواز ستاد مرکزی معین بازسازی‌ها تشکیل شد. سپس صدبرگ کاغذ آچار بزرگ با مداد و خط‌کش و پاک‌کن تهیه کردم و دادیم به جنگ‌زده‌های هویزه و گفتم که شما توی کاغذی که به شما دادم نقشه خانه خودتان را بکشید. آنجا یک چیزی حدود ۷۰، ۸۰ تا نقشه جمع کردیم. نقشه‌های خانه‌ها را از مردم گرفتیم. بعد نشستیم روی نقشه‌ها به مطالعه کردن، وجوه مشترک تو این اماکن مسکونی را درآوردیم. دیدیم، چندین ویژگی و خصلت اساسی در تمام این پلان‌ها دیده می‌شود. مهندسان نوسازی تمام تلاششان بر این بود که شهری از نو بسازند که مطابق اصول شهرسازی، موازین اسلامی و

خواست شهروندان باشد». (دیشیدی، ۱۳۹۷/۱۱/۱۱)

تشکیلات اداری بازسازی هویزه: با توجه به این که بازسازی شهر هویزه را آستان قدس رضوی با کمک اهالی خراسان و دیگر مناطق کشور برعهده گرفته بود، برنامه ریزی مقدماتی، عملیات مربوط به احداث واحدهای مسکونی و برخی از تأسیسات مورد نیاز شهری از تیرماه ۱۳۶۱ ش توسط آستان قدس رضوی شروع شد. (خراسان، ۱۳۶۱: ۸/۵۷۵۸) متعاقب آن، با تشکیل ذی حسابی جداگانه برای عملیات بازسازی هویزه و تعیین اعضای هیأت عامل از تاریخ ۱۳۶۱/۶/۱۳، مانده وجوه بانکی سایر حساب های مرتبط با عملیاتی که به طور مستقیم توسط آستان قدس رضوی برای عملیات بازسازی هویزه انجام شد، به ذی حسابی طرح بازسازی هویزه تحویل گردید.

بنابراین، آستان قدس رضوی برای تسریع در امر بازسازی شهر هویزه به عنوان اولین قدم عده ای از مهندسین و صاحب نظران را برای بازدید از محل طرح اولیه به هویزه اعزام داشته (همان) و پس از مطالعه گزارش ها و طرح های ارائه شده، اقدامات زیر انجام گرفت: ۱. تهیه نقشه اجرایی طرح شهرسازی و خانه سازی با تأیید مقامات ذیصلاح مملکتی. ۲. تهیه مواد لازم ساختمانی از جمله سوله، آهن، آجر، سیمان و سایر مصالح ساختمانی از طریق انعقاد قراردادهای لازم با فروشندگان. ۳. تهیه و تدارک وسایل و لوازم حمل و نقل و ماشین آلات مربوط به ساختمان. ۴. تقاضای تأسیس یک واحد کارخانه آجرپزی و موافقت اصولی مقامات استان خوزستان طی نامه شماره ۳۴۵۰۶۶ مورخ ۱۳۶۱/۸/۱. (گزارش حسابرسی دوره منتهی به ۱۳۶۲/۶/۳۱: ۲)

تشکیل هیأت عامل

پس از فرمان امام خمینی (ره) مبنی بر بازسازی هویزه ستادی در آستان قدس رضوی تشکیل شد. (آذری خاکستر، ۱۳۹۰: ۸۵) اولین گام در امر بازسازی، گروهی از صاحب نظران، معتمدین و خیرین به عنوان هیأت عامل انتخاب شدند. اعضای هیأت عامل مرحوم حاج حسین غفوری از معماران قدیمی مشهد، حاج جعفر عطار و حاجی غنیان (مسئول تشریفات آستانه) و همچنین حاجی سررشته دار (معاون املاک و اراضی آستانه) بودند (دیشیدی، ۱۳۹۷/۶/۲۰) «...» هیأت عامل کارشان جمع آوری نیروها بود و انجام مکاتبات با جاهایی که لازم بود، دادن اطلاعات و مسائل اداری را انجام می دادند و بخش فنی تشکیلات

تا وقتی معاونت فنی بودیم آنجا انجام می دادیم و بعد از راه اندازی طرح فلکه مسائل فنی را آنجا انجام می دادیم»^۱. (دیشیدی، ۱۳۸۸/۱۲/۲۱)

پس از تشکیل هیأت عامل، مسئولان ذیصلاح تعیین شدند. اسامی مسئولین ذیصلاح بازسازی به شرح زیر است: حاج ابوالحسن سررشته دار، حاج حسین غفوری، ذی حساب طرح: صادق مولوی و مجری طرح: آقای مهندس دیشیدی. (گزارش حسابرسی دوره منتهی به ۱۳۶۲/۶/۳۱، مؤسسه حسابرسی بهمند: ۳) جلسات هیأت عامل طرح بازسازی هویزه از بدو انتصاب به طور مستمر تشکیل شد و مسائل مختلف مورد بحث قرار گرفت و اعمال انجام شده قبلی و یا خط مشی آینده مورد تأیید و تصویب هیأت عامل قرار گرفت. (گزارش حسابرسی دوره منتهی به ۱۳۶۲/۶/۳۱: ۲) از دیگر وظایف هیأت عامل می توان به موارد زیر اشاره نمود: ۱. تصویب طرح ها. ۲. تعیین خط مشی اجرایی. ۳. تصویب هزینه ها. ۴. کنترل کار که آیا پیشرفت می کند یا نه. هفته ای یک جلسه و گاهی هر دو هفته جلسه تشکیل می شد که صورت مجالس این ها موجود هست که مرتب آنجا نوشته شده که دیده شود^۱. آثار آن و به تدریج شکل گرفتن کار در این صورت جلسه ها آمده است. (دیشیدی، ۱۳۹۷/۶/۲۰)

مشارکت کنندگان نوسازی و منابع مالی

در بررسی اسناد نوسازی هویزه هر سازمان و اداره ای که در نوسازی مشارکت داشته، بایگانی مخصوصی دارند و لیست افراد اعزامی مشخصات کامل در آن ثبت و ضبط شده است. با شروع نوسازی هویزه بنابر مکاتبات موجود تعداد زیادی از ارگان ها و مردم جهت بازسازی اعلام آمادگی کردند که این نشان دهنده ظرفیت های مردمی آستان قدس رضوی است. از آن میان می توان به موارد زیر اشاره نمود: انجمن اسلامی در و پنجره و اسکلت ساز مشهد و حومه، بخشرداری بردسکن، شهرداری مشهد، استانداری خراسان، شورای اسلامی مسجد امیرالمؤمنین جاده قدیم قوچان، سازمان پیش آهنگی استان خراسان، آموزش و پرورش خراسان، انجمن اسلامی بانک ملت خراسان، اداره تربیت بدنی خراسان، کمیته های انقلاب اسلامی خراسان، سازمان منطقه ای بهداری خراسان و تعداد زیادی از شرکت های ساختمانی و غیره.

نیروی انسانی: در خاطرات مجریان و شاهدان در خصوص به کارگیری کارگران آمده است: کارگران و نیروهای انسانی که برای نوسازی هویزه مشارکت داشتند را می توان به دو گروه تقسیم

۱. صورت جلسات هیأت مدیره که حدوداً ۷ پرونده است در مرکز اسناد کتابخانه آستان قدس رضوی نگهداری می شود.

نمود. نیروهای صلواتی و نیروهای حقوق بگیر. بخشی از این نیروها که در ساختن شهر هویزه سهم داشتند کارگرانی بودند که از مشهد و دیگر شهرهای ایران در برابر دریافت دستمزد در ساختن شهر هویزه مشارکت داشتند. کارگران بومی، زندانیان و افغانی‌ها از جمله این‌ها بشمار می‌روند. (همان) بخش دیگر از کارگران، نیروهای مؤمن و مسلمان مشهد و دیگر استان‌های همجوار بودند که به حق می‌توان آن‌ها را نیروهای صلواتی دانست که به صورت جهادی و افتخاری می‌آمدند در هویزه کار می‌کردند. (اعیانی، ۱۳۸۷/۷/۶) به طور تقریبی اگر کار انجام شده را در نظر بگیریم، در مدت یک سال به طور متوسط روزانه ۲۰۰ کارگر روزی ۸ ساعت کار کرده‌اند که با چنین حسابی به رقم ۳۲۰۰۰۰۰ ساعت کار می‌رسیم. (مرکز اسناد آستان قدس رضوی: ۵۷-۵۸)

نیروهای حقوق بگیر: در امر نوسازی، عده‌ای از کارگران زندانیان بودند که در قبال کار دستمزد می‌گرفتند. حدود ۳۰۰ تا ۴۰۰ زندانی از مشهد و خرم‌آباد بودند، این‌ها هم خیلی راضی و خوشحال بودند که دارند در بازسازی مملکتشان مشارکت می‌کنند. (رشیدی پناه، ۱۳۹۸/۱۰/۱۹) موضوع قابل توجه این است که بخشی از حقوق زندانیان صرف امور فرهنگی از جمله تأسیس کتابخانه می‌شد. «۶۰٪ حقوق را این‌ها خودشان می‌گرفتند و ۴۰٪ حقوق را اگر اشتباه نکنم می‌دادیم به خود زندان مثل زندان مشهد که از محل آن دستمزد ۴۰٪ آن‌ها در زندان مشهد یک کتابخانه ساخته شد که از محل اعتبار همان دستمزد کارگران این کتابخانه ساخته شد. در زندان وکیل‌آباد الان یک کتابخانه داریم که این کتابخانه از محل همان اعتبارات ساخته شده است [...]». (دیشیدی، ۱۳۹۷/۷/۱۱) از دیگر نیروهای حقوق بگیر برادران افغانستانی بودند. (ضمیمه شماره ۴) همیشه ۱۸۰ تا ۲۰۰ نفر هویزه بودند. «بعضی وقت‌ها یک ده روز همین افغانی‌ها که می‌رفتن به شهرشون یک عده افغانی دیگه می‌آمدن اونجا، غذا و حقوق بهشون می‌دادند. پتو بهشون می‌دادن، قند و چای می‌دادن، سیگار می‌دادن همه چی مجانی بود». (فردوسی مقدم، ۱۳۸۵/۱۱/۹)

تصویر ۴: کارت شناسایی یکی از کارگران مهاجر افغانی در هویزه (ساکماق، بایگانی راکد)

نیروهای صلواتی: نیروی صلواتی به کسانی گفته می‌شد که در برابر کاری که می‌کردند، مزد و پاداشی نمی‌گرفتند. این افراد جهت رضای خدا کار می‌کردند، چنانکه در جبهه برخی‌ها ضمن حضور در جبهه خدماتی از قبیل سلمانی، کفاشی، خیاطی و تعمیرکار، کارهای خدماتی برای رزمندگان انجام می‌دادند و رزمنده در برابر خدمتش صلوات می‌فرستاد. در نوسازی هویزه هم‌گروهی از مردم با نیت صلوات حضور پیدا می‌کردند و حقوقی دریافت نمی‌کردند. رشیدی پناه در خصوص به‌کارگیری نیروهای صلواتی و حقوق‌بگیر و اشتیاق آنان در امر نوسازی در مرور خاطراتش می‌گوید: «مردم همین‌جور که به جنگ کمک می‌کردند به جهاد سازندگی هم کمک می‌کردند. خیلی تقاضا کرده بودند که ما هم برویم به هویزه و آنجا فعالیت کنیم. نیرو بود که همین‌جور پشت سر هم می‌آمد. اول کارمندان آستان قدس بندگان خدا همه‌شان تشریف آوردند و هرکدام می‌آمدند یک ماه آنجا می‌ماندند و تا جایی که مقدور بود با عشق فعالیت می‌کردند. کارگران یک عده بودند که آن‌ها حقوقی بودند، یعنی روز مزدی به این‌ها پول می‌دادیم [...]». (رشیدی پنا، ۱۳۸۸/۱۰/۱۹)

مدیر یکی از کارگاه‌ها در خصوص به‌کارگیری کارگران می‌گوید: کارگرانی که برای کار در نوسازی هویزه مشارکت داشتند از جاهای مختلف می‌آمدند. یک عده از کارگران آستان قدس بودند، یک تعداد افغانی بودند، یک تعداد خرم‌آبادی از لرها و تعدادی افتخاری بودند. (اشرف‌گنجوی، ۱۳۸۷/۸/۷) در راستای کمک‌رسانی به نوسازی شهر هویزه حدود ۲۰۰ نفر از کارکنان کارگاه کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی نیز حضور فعال داشتند. درواقع، اولین گروهی که عازم این دیار شدند، کارکنان کتابخانه بودند. (طالبیان شریف، ۱۳۹۸)

منابع مالی طرح نوسازی هویزه

برای نوسازی شهر هویزه ۱۰ میلیارد ریال برآورد هزینه شده بود که این هزینه به‌طور عمده از طریق بودجه مصوبه آستان قدس رضوی و از سه طریق تأمین می‌شد: ۱. نذورات آستان قدس رضوی. ۲. بخشی از این مبلغ از طریق حساب ۱۲۵۰۰ نماینده امام در بانک سپه. ۳. واریز مبلغی از شماره حساب ستاد نوسازی هویزه در بانک تجارت از سوی اهالی خراسان. (اداره روابط عمومی آستان قدس: ۵۶؛ موسسه حسابرسی بهمند، ستاد نوسازی هویزه، ۲: ۱۳۶۲/۶/۲۱)

جدول ۲: صورت خلاصه اقلام مربوط به درآمد نوسازی هویزه تا ۱۳۶۲/۶/۳۱

ردیف	نوع کمک	مبلغ هزینه
۱	کمک‌های آستان قدس رضوی از محل نذورات	۰۰۰/۰۰۰/۱۵۰۰ ریال
۲	کمک‌های آستان قدس رضوی از محل درآمد عمومی	۰۰۰/۰۰۰/۷ ریال
۳	کمک‌های ادارات دولتی و نهادهای انقلابی	۱۷۹/۹۲۲/۶۹۰ ریال
۴	کمک‌های اهدایی مقام تولیت	۰۰۰/۰۰۰/۱۵۰ ریال
۵	کمک‌های شرکت‌های خصوصی و افراد	۱۷۹/۹۲۲/۸۸۷ ریال
۶	درآمدهای متفرقه	۴۴۹/۰۰۰ ریال
	جمع	۷/۵۱۰/۲۹۴/۵۷۷ ریال

کلیه مبالغ ثبت شده در حساب درآمدها مربوط به مبالغ دریافتی به صورت وجه نقد است که عمدتاً به حساب‌های جاری بانکی ستاد واریز شده و وجوه متفرقه دریافتی که به صندوق واریز و از بابت کمک‌های جنسی و غیرنقدی که از طرف اشخاص و ارگان‌ها به ستاد تحویل گردیده و به علت عدم ثبت در دفاتر مخصوص و یا عدم صدور رسید مبلغی در حساب درآمدها ثبت نشده است. (ستاد نوسازی هویزه، ۱۳۶۲/۶/۳۱: ۳۵-۳۶)

عملیات اجرایی

نظام کار در فاز اجرایی به دو شکل پیمانکاری و امانی صورت می‌گرفت. در دوازده کارگاه، دو کارگاه به شکل پیمانکاری و ۱۰ کارگاه به صورت امانی اجرا می‌شد که در اواسط کار، نیاز به یک کارگاه مستقل جهت اجرای شبکه فاضلاب احساس شد و این کارگاه نیز فعال گردید. کارهای امانی نیز توسط عوامل ستاد که از آستان قدس مأمور شده بودند انجام می‌پذیرفت که از کارگران بومی و غیربومی استفاده می‌شد. کارهای پیمانکاری شامل کارگاه شماره ۲، به پیمانکاری مجمریان از اصفهان و کارگاه شماره ۱۰، به پیمانکاری حاج عباس برابر از مشهد و کارگاه حمام و کتابخانه به پیمانکاری شرکت سالارزاده بود. کارگاه فاضلاب نیز به طراحی و پیمانکاری اداره فاضلاب استان اصفهان بود و کارگاه محوطه‌سازی نیز به ریاست نماینده انجمن شرکت‌های ساختمانی از تهران انجام می‌پذیرفت.

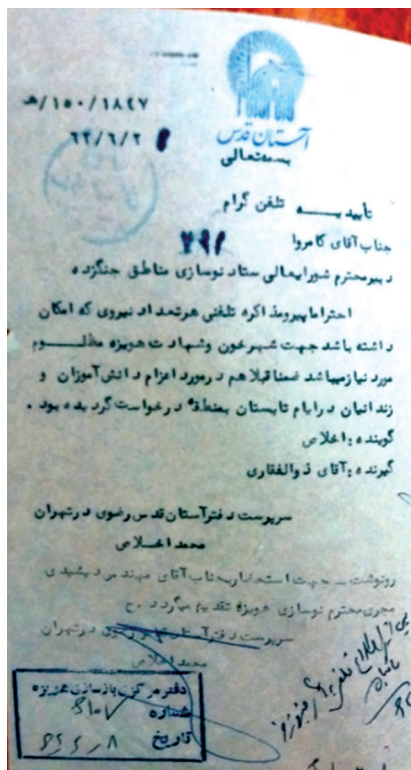
عملیات پشتیبانی: توسط بازوی تدارکات مستقر در هویزه انجام و کلیه مصالح و لوازم مورد نیاز که در استان خوزستان قابل تهیه بود مانند سوخت، لوازم‌یدکی ماشین‌آلات و غیره،

توسط این واحد انجام و دفتر نمایندگی تهران و اصفهان نیز آنان را همراهی می نمودند.

عملیات مالی: عملیات مالی توسط نماینده ذی حسابی هویزه که در کارگاه مستقر بود انجام و مسئولیت تهیه اسناد و مدارک و پرداخت ها را بر عهده داشتند.

عملیات اداری: شامل مکاتبات با مشهد و سایر ارگان ها، حضور و غیاب عوامل و اطلاع رسانی مسائل با دفتر اداری مستقر در پروژه بود که با یک خط فاکس تلفن، مستقیماً با مشهد در ارتباط بوده و نیازهای متنوع اداری را برآورده می نمودند.

نیروهای اجرایی هویزه شامل کارگران بومی و غیربومی، پیمانکاران، کارکنان و کارمندان آستان قدس رضوی، کارکنان قراردادی با ستاد، کارکنان مأمور به خدمت از آستان قدس رضوی یا سایر ارگان ها مانند طرح فلکه، شرکت نان رضوی، سازمان آب و برق خراسان و غیره بودند که درخواست همکاری از سازمان های مختلف شده بود و سازمان ها در پی تقاضا اعلام آمادگی می کردند.

تصویر ۵: مکاتبات اداری برای کمک نیروی انسانی (ساکماق، بایگانی راکد)

شیفت کاری کارکنان کلیه واحدها از ساعت ۶ صبح آغاز و تا ساعت ۱۱ ظهر ادامه داشت

و از این ساعت تا ۳ بعد از ظهر به علت شدت گرما کار تعطیل و سپس ساعت ۱۵ تا ۱۹ ادامه می‌یافت. روزهای جمعه نیز ساعت کاری از ۶ تا ۱۱ ظهر بود. مدت اقامت کارکنان ۴۵ روز کاری و ۱۰ روز استراحت بود که کلیه کارکنان به وسیله یک دستگاه اتوبوس متعلق به ستاد نوسازی به مشهد حمل و پس از پایان تعطیلاتشان با اتوبوس به هویزه می‌رفتند. حرکت اتوبوس هر جمعه صبح به سوی مشهد انجام می‌شد که ۲۴ ساعت به طول می‌انجامید. همین اتوبوس روزهای دوشنبه از مشهد حرکت و روز سه‌شنبه به هویزه می‌رسید. با کمک و یاری نیروی زمینی و لشکر ۷۷ خراسان کارکنان عالی‌رتبه و مدیریتی با استفاده از هواپیماهای c-۱۳۰ از اهواز به مشهد منتقل می‌شدند. گردش کار مرخصی کلیه پرسنل به صورتی بود که هیچ موقع و هیچ کارگاه بدون افراد ذیصلاح وجود نداشت و همواره افراد مسئول حضور داشتند. کلیه مدیران و معاونین و مهندسان کارگاه‌ها در واحدهای احداثی اقامت نموده و کارگران دیگر به علت کثرت جمعیت در سوله‌هایی با امکانات کافی از قبیل کولرگازی، یخچال و غیره اقامت داشتند. (کسرای، ۱۳۸۷)

شهرسازی اسلامی

آستان قدس رضوی به عنوان یک نهاد اسلامی، از آنجایی که متولی نوسازی هویزه شد، می‌کوشید تا در نقشه و طراحی بنای ساختمانی، فرهنگ مدنیت اسلامی را در نوسازی رعایت کند، چراکه ستاد نوسازی هویزه نماینده فکری و معماری اسلامی آستان قدس رضوی در مناطق بازسازی بود. از این رو، می‌بایست ویژگی‌ها و جوانب مختلف یک شهر اسلامی در نظر گرفته می‌شد. ویژگی‌های شهرسازی، از زبان مجری ستاد نوسازی هویزه به شرح ذیل است:

۱. رو قبله، ۲. سرویس بهداشتی، ۳. در ورودی بزرگ، ۴. قابلیت گسترش بنا، ۵. فضای سبز، ۶. طرح آگو. از دیگر ویژگی‌های نوسازی هویزه اجرای طرح آگو در مناطق جنگ‌زده بود که شاید برای اولین بار در هویزه اجرا شد. در حال می‌توانم بگویم که هویزه شهر مدرنی شد یعنی می‌توانیم مقایسه کنیم با سال ۱۳۶۲ ش تا الان. از ۱۳۹۷ ش خیلی از شهرهای ایران پیشرفت کرده‌اند از نظر شهریت از نظر مسائل شهرداری‌ها، ولی شهر هویزه در آن سال یکی از شهرهای مدرن ایران بود. (طالبیان شریف، ۱۳۹۸/۴/۳)

فضای اندرونی و بیرونی: همچنین در امر نقشه‌کشی جوانب گوناگون فرهنگ اسلامی و آداب مردم منطقه لحاظ شد: با توجه به این که اهالی عرب این منطقه مهمان‌نوازند و معاشرت‌های

خانوادگی دارند، از این رو اکثر خانه‌ها اتاق مهمان در نظر گرفته شده و محوطه‌ای کوچک‌تر از حیاط اصلی که حدود ۹ الی ۱۰ مترمربع است و اصطلاحاً حیاط خلوت نامیده می‌شود به آن مرتبط است، این تدبیر از آنجا ناشی شد که اهالی بیشتر اوقات زندگی‌شان در حیاط خلوت می‌گذرد، لازم است مهمانان هم از حیاط خصوصی با رعایت آداب و سنن اسلامی بهره‌مند شوند. (مرکز اسناد آستان قدس رضوی، گزارش توجیهی شهر هویزه: ۶۶)

بهره‌برداری از پشت‌بام: با توجه به شرایط اقلیمی هویزه، مردم منطقه از پشت‌بام‌های منازل استفاده می‌کردند. بر این اساس ساخت منازل به‌گونه‌ای طراحی شده بود که مردم بتوانند از پشت‌بام استفاده کنند. «از دیگر ویژگی‌های ساختمان‌سازی در نوسازی هویزه و توجه داشتن مهندسین نوسازی به این مسئله، استفاده از پشت‌بام برای خواب در فصل گرمای زیاد تابستان و دم ناشی از رطوبت بود». (اداره کل روابط عمومی آستان قدس رضوی: ۶۷)

افتتاح شهر هویزه

با توجه به زمان‌بندی نوسازی هویزه، کمتر از چهار سال از نوسازی هویزه توسط آستان قدس رضوی نگذشته بود که مراسم افتتاح شهر هویزه برگزار شد. اهتمام آستان قدس رضوی بر این استوار بود که هویزه به بهترین شکل ممکن ساخته شود تا مردم جنگ‌زده به زادگاهشان برگردند و به این ترتیب هویزه در ۱۳۶۴/۶/۲۲ طی مراسم باشکوهی با حضور حدود ۴۰۰ نفر مهمان، افتتاح شد. (دیشیدی، ۱۳۹۸/۲/۳) آیت‌الله موسوی جزایری نیز در مراسم افتتاح هویزه حضور داشته و یکی از سخنرانان بودند که از آن روز چنین یاد می‌کند: «تو خود مدرسه مجلس مفصلی گرفته شد که اکثر حاضرین، اهالی خود هویزه بالباس‌های محلی بودند. بعد شروع کردن به شعر خواندن. خودشان شعر گفته بودن به زبان عربی قصاید را می‌خواندند. یک سخنرانی نسبتاً مختصری هم خود آقای طبسی کردند. ما هم از اهواز با یک عده از علما در این مراسم شرکت کردیم». (موسوی جزایری، ۱۳۹۸/۹/۱۳؛ اداره کل روابط عمومی آستان قدس رضوی: ۸۲) در پایان مراسم، پروژه نوسازی شده شهر هویزه با حضور میهمانان و شخصیت‌های کشوری و لشکری و تولیت آستان قدس رضوی، مدیر اجرایی طرح، قائم مقام تولیت و هیأت امنای آستان قدس تحویل استاندار گردید. (رشیدی‌پناه، ۱۳۸۸/۱۰/۱۹)

اینک شهرستان هویزه با پارک‌های زیبا و خانه‌های احداثی و خیابان‌های وسیع، گذشته خود را زنده نموده و در این رهگذر احداث و بازسازی شهر هویزه توسط آستان قدس رضوی بیشترین زحمات را متحمل گردید و شهر با تلاش آستان قدس رضوی احداث و شکل پیدا کرد. پس از اتمام مراحل ساخت‌وساز واحدهای مسکونی در نیمه دوم ۱۳۶۴ ش و برگزاری

مراسم افتتاح با حضور مسئولان کشوری و لشگری کار تقسیم منازل آغاز شد و در پی آن بازگشت مردم به شهر هویزه، با انجام نوبت‌بندی و تقسیم منازل صورت گرفت. (بوعذار، ۱۳۹۸/۱۰/۱۳) آستان قدس رضوی پس از نوسازی شهری زیبا، مراحل واگذاری منازل را به استانداری خوزستان می‌سپارد تا کار تقسیم منازل را انجام دهد. هم‌زمان تعداد هشت واحد آموزشی برای مدارس و دبیرستان‌ها تحویل داده می‌شود، چراکه آستان قدس وظیفه‌ای که برعهده داشت، نوسازی شهرستان هویزه بود که با عنایت امام رضا (ع) و همت مدیران آستان قدس و مجریان طرح، شهر هویزه به بهترین شکل ممکن ساخته شد.

با توجه به آنچه گفته شد، مسئولان تقسیم منازل مسکونی با مشکلات زیادی روبرو شدند، از این رو در پی راهکار برآمدند و بحث تشکیل شورای پیشنهاد و به مرحله تصویب رسید، چنانکه بصیرزاده برای رفع مشکل تقسیم منازل می‌گوید: «حالا ما گیر کرده بودیم که چگونه خونه‌ها را تحویل بدهیم. برخی منازل دو خوابه، برخی سه خوابه و حتی برخی منازل چهار خوابه بود و اینجا دچار مشکل شدیم به گونه‌ای که برخی خانواده‌ها زاد ولد کرده بودند در برگشت به هویزه، الان مشکل شده بود که چگونه تقسیم کنیم، برای این مشکل اقدام به تشکیل شورای کردیم که همه قبول داشتند آن را، ترکیب شورا به گونه‌ای بود که اعضای شورا از اهالی منطقه شناختی داشته باشند. چون سند و مدرکی دال بر مالکیت افراد نبود. اعضا با توجه به اعضای خانوار منازل را تقسیم کردند. این کار خیلی سخت بود». (بصیرزاده، ۱۳۹۸/۹/۱۲)

عبدالحمید جولا مسئول بازسازی از تشکیل شورای تقسیم منازل چنین یاد می‌کند: «در ۱۳۶۴ش احداث شهر هویزه پایان پذیرفت و شورای یازده نفره‌ای به ریاست بخشدار آن ایام حاج طعمه ساکی تشکیل گردید و در خلال توزیع منازل بر اثر مرغوبیت مصالح خانه‌های واقع در خیابان‌های اصلی اعتراضات از سوی مردم صورت گرفت. فشارها به گروه توزیع‌کننده آن قدر زیاد بود که اغلب آن‌ها دچار بیماری گردیدند و یک وقت برادر ساکی را دیدم که دست‌هایش می‌لرزید و به استاندار گفتم که بهتر است قبل از این که دچار بیماری گردد او را درمان و به سوسنگرد منتقل کنیم». (جولا و آشینه‌گر، ۱۳۹۸/۱۰/۱۳)

مسئول تقسیم منازل و بخشدار سابق هویزه از ترکیب شورای تقسیم منازل می‌گوید: «کار تقسیم منازل بلافاصله بعد از تحویل آن‌ها توسط آستان قدس رضوی با نظارت یک شورای پانزده نفر آغاز گردید. در این شورا بخشدار به عنوان مسئول ستاد بازگشت مهاجران، چهار نفر از مردم به عنوان معتمد محل، نماینده بنیاد امور مهاجران، نماینده امام جمعه، نماینده

ستاد بازسازی استان، نماینده فرمانداری و نماینده شهرداری عضویت داشتند و مدت چهار ماه تقسیم منازل به درازا کشید و یک ماه و نیم جهت رسیدگی به شکایات وقت صرف شد، زیرا ساختمان‌ها در نقاط مختلف شهر از نظرهای مختلفی باهم فرق داشتند. باید یادآور شد اگر خواسته باشیم درصد رضایت همه متقاضیان را در تقسیم منازل کسب کنیم، ادعای زیادی خواهد بود چون سطح توقعات و نظرات مردم متفاوت بود. چون همسایه‌های هر محله و کوچه غالباً از اقوامی تشکیل می‌شد، ولی در زمان تقسیم این موضوع نمی‌توانست لحاظ شود». (ساک، ۱۳۹۸/۱۰/۱۳) رضایتمندی و عدم اعتراض مردم از نحوه تقسیم منازل را یکی از شهروندان هویزه چنین پاسخ می‌دهد: «مردم فقط می‌خواهند برسند به شهر خودشان، هیچ اعتراضی ندارند. فقط در شهر بمانند، حتی اگر زیر چادر زندگی کنند». (بوعذار، ۱۳۹۸/۱۰/۱۳)

نتیجه

بررسی تاریخ هویزه نشان می‌دهد این شهر پس از تخریب در جنگ تحمیلی توسط آستان قدس رضوی بر اساس مطالعات تاریخی و میدانی بر مبنای ساختارهای هویتی شکل گرفته است. هرچند مجری طرح تلاش نموده تا بر اساس فرهنگ منطقه اقدام به بنای شهری جدید نماید، اما به خاطر بافت سنتی و نوع زندگی ساکنان این شهر شاهد تغییراتی در منازل هویزه هستیم. قطعاً پس از گذشت سال‌ها نام معابر و حتی سیستم شهرنشینی جدید ملزم به تغییراتی است که این تحولات از هویزه نیز دور نبوده است. در ساختار مهندسی مجریان نوسازی هویزه، این تفکر بود که شهری برخاسته از فرهنگ و معماری رضوی و با هویت معماری اسلامی در ذهن ساکنان شهر هویزه نقش ببندد. تاریخ نوسازی هویزه نشان می‌دهد حتی در دوران جنگ و در اوج تهدید و تهاجم نیز می‌توان ساختارهای نوسازی و بازسازی مناطق جنگی را پیش برد.

منابع

آذری خاکستر، غلامرضا. (۱۳۹۰). «تاریخ شفاهی در خدمت جنگ مروری بر تاریخ شفاهی بازسازی هویزه». تاریخ شفاهی دفاع مقدس مجموعه مقاله‌های همایش ملی تاریخ شفاهی با محوریت دفاع مقدس. به کوشش غلامرضا عزیزی. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

اداره روابط عمومی آستان قدس رضوی. (بی تا). *هویزه مظهری از تلاش و سازندگی تولدی دوباره یافت*. مشهد: آستان قدس رضوی.

پارسادوست، منوچهر. (۱۳۷۱). *نقش سازمان ملل در جنگ عراق و ایران*. تهران: شرکت سهامی. خمینی، روح الله. (۱۳۸۹). *صحیفه نور*. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره). روابط عمومی آستان قدس رضوی. (۱۳۶۴). *هویزه*. مشهد: آستان قدس رضوی. روابط عمومی آستان قدس رضوی. (۱۳۶۴). *انقلاب اسلامی و آستان قدس رضوی*. مشهد: آستان قدس رضوی.

ستاد مرکزی بازسازی و نوسازی مناطق جنگ زده. (بی تا). *عملکرد ده ساله بازسازی و نوسازی مناطق آسیب دیده از جنگ*. تهران.

طرفی، حمید. (۱۳۸۴). *هویزه در هشت سال دفاع مقدس*. نسیم حیات با همکاری صریر (وابسته به بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش های دفاع مقدس).

علایی، حسین. (۱۳۹۱). *روند جنگ ایران و عراق*. بی جا: مرز و بوم وابسته به مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس سپاه.

فلاحی، علیرضا. (۱۳۸۶). «*هویزه پس از بازسازی (ارزیابی مجدد بازسازی شهر جنگ زده هویزه)*». سومین کنفرانس بین المللی مدیریت جامع بحران در حوادث غیرمترقبه.

منطقی، مرتضی. (۱۳۸۹). *تحلیل تحولات تاریخ جنگ تبلیغاتی در دفاع مقدس*. تهران: جهاد دانشگاهی.

مؤسسه حسابرسی بهمند. ستاد نوسازی هویزه. گزارش حسابرسی. (دوره منتهی به ۱۳۶۲/۶/۲۱).

اسناد

ساکماق (سازمان کتابخانه ها، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی) ۱۳۴۷۹۲، ۱۳۴۷۹۳.

نشریات

خراسان. (۱۳۶۱). شماره ۵۷۵۸.

مصاحبه

آشینه گر، عبدالامیر. (۱۳۹۸/۹/۱۳). سن ۷۵. بازنشسته. دفتر نمایندگی آستان قدس رضوی در اهواز. اعیانی، محمدحسین. (۱۳۸۷/۷/۶). سن ۶۷. بازنشسته. کارگزاران وقت نوسازی هویزه. مرکز اسناد سازمان کتابخانه ها، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.

بصیرزاده، غلامرضا. (۱۳۹۸/۰۹/۱۰). بازنشسته. مسئول ستاد بازسازی خوزستان در سال های ۱۳۶۳-۱۳۶۸. تهران: منزل نامبرده

بوعذار، دعیر. (۱۳۹۸/۹/۱۳). سن ۷۸. بازنشسته. هویزه، منزل نامبرده.

پیش راد، مرادعلی. (۱۳۸۷/۹/۱۴). سن ۷۴. بازنشسته و از دست اندرکاران نوسازی هویزه. مرکز

اسناد سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.
 جوان حسن آباد، ابراهیم. (۱۳۸۷/۳/۸). سن ۶۸. بازنشسته و از مدیران کارگاه‌های نوسازی هویزه.
 مرکز اسناد سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.
 جولا، محمد. (۱۳۹۸/۹/۱۳). سن ۷۵. بازنشسته. اهواز، دفتر نمایندگی آستان قدس رضوی
 دیشیدی، رضا. (۱۳۹۷/۷/۱۱). سن ۷۸. مدیر اجرایی نوسازی هویزه، مرکز اسناد سازمان کتابخانه‌ها،
 موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.
 رشیدی پناه، محمد حسین. (۱۳۸۸/۱۰/۱۹). سن ۷۵. بازنشسته. کارفرمایان نوسازی هویزه، بنیاد
 پژوهش‌های اسلامی آستان قدس.
 ساکی، محمد. (۱۳۹۸/۹/۱۳). سن ۷۲. بازنشسته. هویزه، منزل نامبرده.
 طالبیان شریف، حسن. (۱۳۹۸/۱۱/۸). سن ۶۷. بازنشسته و مدیر کارگاه‌های طرح نوسازی هویزه،
 بنیاد پژوهش‌های اسلامی.
 کسرابی، محمد. (۱۳۸۸). سن ۶۹. مدیر کارگاه شماره ده. خاطرات دست‌نوشت، آرشیو: مرکز اسناد.
 موسوی جزایری، محمد علی. (۱۳۹۸/۹/۱۳). سن ۷۹. امام جمعه و نماینده ولی فقیه سابق اهواز،
 دفتر معظم له در حوزه علمیه استان خوزستان.
 نجفی، علی اکبر. (۱۳۹۸/۱۱/۸). سن ۶۷. بازنشسته و مدیر کارگاه‌های طرح نوسازی هویزه، بنیاد
 پژوهش‌های اسلامی.

URL1: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/106382>